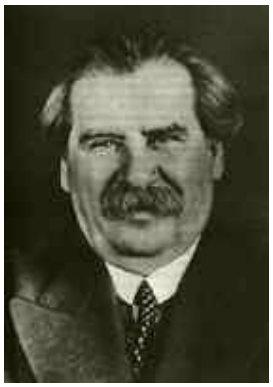
# MÓRICZ ZSIGMOND (1879 - 1942)
# ÉLETE ÉS MUNKÁSSÁGA

## MÓRICZ JELENTŐSÉGE, ÉLETPÁLYÁJA



**Életműve a magyar kritikai realizmus egyik legnagyobb teljesítménye. A magyar széppróza Móriczcal zárkózott fel az európai realizmushoz.**

Pályája a **Nyugathoz** kapcsolódott, írói hangjának megtalálásában fontos szerepet játszott Ady Endre hatása. Osvát Ernő fedezte fel tehetségét, s a Nyugatban jelent meg a Hét krajcár c. novellája (1908) is, 29 éves volt ekkor. **Magába olvasztotta Jókai, Mikszáth elbeszélő örökségét, de túl is lépett a hagyományokon.**

Móricz (1879 - 1942) a Szatmár megyei Tiszacsécsén született. Édesapja, Móricz Bálint, ötholdas kisparaszt volt. Édesanyja, Pallagi Erzsébet padig egy özvegy papné lánya.

Móricz Debrecenben, Sárospatakon és Kisújszálláson végezte gimnáziumi tanulmányit. Az érettségi után teológus, jogász- majd bölcsészhallgató lett, de egyetemi tanulmányait nem fejezte be. - 1903-ban Az Újság c. lap szerkesztőségében kapott munkát.

1905-ben feleségül vette Holics Eugéniát. Házasságuk azonban nem boldogságot hozott Móricz számára. Az asszony alakja csaknem minden művének egy nőhősében megjelenik. - 1925-ben felesége öngyilkos lett.

A **Hét krajcár** sikere (1908) hozta meg Móricznak az írói hírnevet, s Ady barátságát.

A Tanácsköztársaság idején élénk tevékenységet fejtett ki. Járta az országot.

A bukás után meghurcolták. Második házassága Simonyi Márta színésznővel (1926) is boldogtalan volt, s 1936-ban fel is bomlott. - 1929 és 1933 között Babitscsal együtt szerkesztette a Nyugatot.

1939-től kezdve szerkesztette a Kelet Népe c. folyóiratot. Felkarolta a népi írókat. 1942-ben váratlanul érte a halál (agyvérzés). Az ország legnagyobb írójának temetésén a hivatalos Magyarország nem képviseltette magát.

## ÚJSZERŰ PARASZTÁBRÁZOLÁSA

Móricz paraszti témájú novellákkal kezdte írói pályafutását.



A parasztábrázolásnak nagy és gazdag hagyományai voltak már előtte is. Jókai epizódfigurákat rajzolt, Mikszáth pedig romantikus bájával vonta be a falusi világot. A magyar falu sorskérdéseit azonban egyikük sem bolygatta meg. Csupán a századvégi novellisták törekedtek a valóság feltárására.

A korábban kialakult képet népszerűsítették az ún. népszínművek a XIX. század második felében. Cselekményüket általában egy-egy falusi ünnep köré csoportosították. A kor csak a romantikusra színezett parsztképet kedvelte. - A falu és a falusiak idealizált ábrázolásának mélyén ott lappangott a polgárság tudatalatti rémülete: a városi proletársággal szemben a parasztban akarták látni a becsületesség, a hazafiasság megtestesülését.

Ezzel a faluképpel szembeszállni forradalmi tettnek számított. A konzervatív-liberális világszemlélettől való elszakadást jelentette. S ez Móricz számára is évekig tartó írói vergődés.

Az egyéni szenvedés vezette el mások szenvedéséhez. Második kisfia koporsója mellett írta meg az első tiszta hangot megütő novelláját, a Hét krajcárt (1908).

***Tragédia (1909)***




A Hét krajcár nyomora még csak a testet törte meg, a lélek ép maradt. Móricz azonban tovább ment ennél. A naturalista hatások a valóság mélyebb tanulmányozására is sarkallták. Tragédia c. (1909) novellája a lelket is deformáló sajátos kelet-európai nyomorról szól.

A "hagyományos" idill még ebben a novellában is fel-felvillan egy-egy pillanatra (nehéz tőle megszabadulni).

Kis János megformálásában az író tudatosan kívánta szétrombolni a népszínművek díszparasztjának képét. Nemcsak külsőleg jelentéktelen, hanem eldurvult lelkű, az állati ösztönélet szintjére korlátozott ember.

A lakodalomra való meghívás élete legnagyobb vágyát ébreszti fel benne, azt, hogy egyszer jóllakhasson. Az éjszakai álmatlan kínlódás azonban másnap reggelre "forradalmi" indulatokat szakaszt fel belőle. Fellázad Sarudy nagygazda ellen, mert benne látja embertelen életének okát, de a bosszút csak torz formában, az evés szintjén tudja elképzelni: ki akarja enni Sarudyt a vagyonából.

Móricz ezt a tudatlan embert komikumával együtt a nagy tragédiák magasába emeli. Kis János sejti, hogy "emberi léten felüli feladatra" vállalkozott. S mint a nagy tragédiák kiemelkedő hőse, a pusztulás tudatában is "nekidűl újra a csatának". A kisszerű célért folytatott hatalmas emberi erőfeszítés teszi groteszkké ezt a küzdelmet.Eltorzult bosszúja önmagát pusztította el. Kis János tragédiáját csak fokozza, hogy ***"senki sem vette észre, hogy eltűnt, mint azt sem, hogy ott volt, vagy azt, hogy élt"***.

A novellában feltűnik a drámai szerkesztés. Ez későbbi írásaira is jellemző lesz.

Másfél napba sűrítette az író az eseményeket, de a novella tömör utalások formájában a hős egész múltját magában foglalja. Sokkal több nem is igen történt életében.

Móricz első regénye a Sárarany (1910). Hőse Turi Dani, tudatlanságában is tehetséges, de kibontakozni képtelen paraszt. Hatalmas önmagát is elpusztító energia él benne.

Az Isten háta mögött (1911) a legtökéletesebb Móricz művek egyike, a "magyar Bovaryné". Egy felvidéki kisváros kicsinyes világát festette meg benne. Bovarynénak sikerül legalább órákra kitörnie a szürkeségből, Veres Pálnénak ez sem adatik meg. Öngyilkosságot kísérel meg, mint Bovaryné, kiugrik a földszintes ház ablakából, de még csak meg sem ütötte igazán magát.

## *A HÁBORÚ EMBERTELENSÉGE ELLEN*

Az első világháború kitörésének nacionalista frázisai rövid időre megtévesztették Móriczot, de később tiltakozott a háború ellen.

Legerőteljesebb naturalista színezetű háborúellenes novellája a Szegény emberek (1916).

### *Szegény emberek (1916)*

A kisregény felé mutató hosszú elbeszélés sokoldalú lélekábrázolást tesz lehetővé.

Főhőse egy meg nem nevezett katona, aki 26 hónapos frontszolgálat után 28 napi szabadságra tér haza. Családját azonban nyomorban találta itthon. 28 nap alatt biztosítani szerette volna a téli megélhetést, és kifizetni az 50 pengős adósságot. Ezért ásni jár napszámba, de rájön, hogy így soha nem éri el célját. Egy éjszaka ötlik fel benne, hogy kirabolja Vargáékat.

A cselekmény egyenes vonalú, az események egymásutánját térbeli és időbeli előrehaladás jellemzi. Az elbeszélés jelen ideje néhány óra, de ez egybemosódik a 26 háborús múlttal, az otthon a fronttal, a valóság a víziókkal. A cselekmény tényleges színhelyét és idejét - a főhős tudatában - a háborús élmények megzavarják. Az elbeszélés idejére már befejeződött a személyiség tudathasadásos széthullása.

Útban Vargáék felé egy mély, akáccal benőtt árkon kell keresztülmennie. Az írói lebeszélés itt szinte észrevétlenül átvált az átképzéses stílusba: a novellahős kavargó gondolatainak közlésébe.

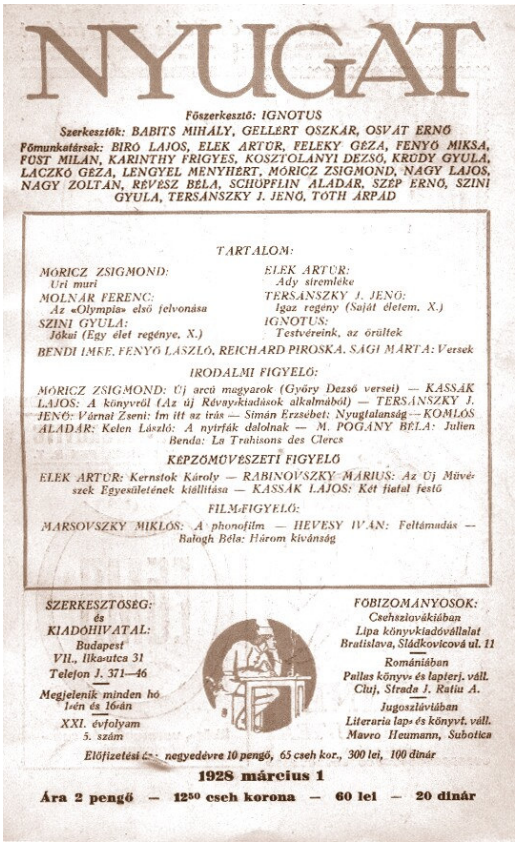
Otthon mindent elmond feleségének. Furcsa, összetett epizódja ez a novellának. Szelíden nézi feleségét, de alig állja meg, hogy el ne mosolyodjon. Előzőleg még bekötözte kisfiának kezét, aki észrevette apja kezén a vért. Ő maga nyugodt, közömbös: a két gyilkosság után nem érez sajnálkozást, ijedséget. - Egy pillanatra visszatér az idill is: a gyerekek vidáman játszanak azzal az kocsival ,amit apjuk még az első éjszaka készített nekik. Aztán elbúcsúznak a gyerekektől, s elindulnak - a lopott pénzzel - a vásárba.

Útközben a töltésen azonosul a katona tudatában a múlt és a jelen, a látomás és a valóság: a frontélmények a valóság helyébe lépnek. Majd az őrület kitöréseként rémülten leugrik a töltésről, fedezékbe bújik, s durván oda parancsolja a halálra vált asszonyt is.

A katona vízióiban értelmi elborulások és lényegmeglátások keverednek, váltakoznak. Majd az asszony iránti gyöngédség felmerülésével párhuzamosan az igazi háború, a szegények és a gazdagok közötti osztályharc dereng fel zavart tudatában: ***"hanem a másik parton vannak a gazdagok...Mink vagyunk itt, tudod, ezen az ódalon, a szegény emberek..."***

S ezzel felködlik tettének igazságtalan és céltalan volta is. A vásárban csak ásót vesz, meg a gyerekeknek egy hatosért mézest, a többi pénzt a folyóba dobja. Ezzel látomásai is megszűnnek, s korábbi magatartását is a kijózanodás váltja fel. Az életösztöne megpróbálja még félrevezetni a csendőröket, de amikor éppen kisfia leplezi le, megadja magát, s elismeri a büntetés jogosságát.

## *ÚTKERESÉS A HÁBORÚ UTÁN*


NYUGAT

Főszerkesztő: IGNOTUS

Szerkesztők: BABITS MIHÁLY, GELLERT OSZKÁR, OSVÁT ERNŐ

Főmunkatársak: BIRÓ LAJOS, ELEK ARTUR, FELEKY GEZA, FENYŐ MIKSA, FOST MILÁN, KARINTHY FRIGYES, KOSZTOLÁNYI DEZSŐ, KRÚDY GYULA, LACZKÓ GEZA, LENGYEL MENYHÉRT, MÓRICZ ZSIGMOND, NAGY LAJOS, NAGY ZOLTÁN, RÉVÉSZ BÉLA, SCHÖPFLIN ALADÁR, SZEP ERNŐ, SZINI GYULA, TERSÁNSZKY J. JENŐ, TÓTH ÁRPÁD

TARTALOM:

MÓRICZ ZSIGMOND: Úri muri
ELEK ARTUR: Ady stremléke
MOLNÁR FERENC: Az «Olympia» első felvonása
TERSÁNSZKY J. JENŐ: Igaz regény (Saját életem. X.)
SZINI GYULA: Jókai (Egy élet regénye. X.)
IGNOTUS: Testvéreink, az őrültek
BENDI IMRE, FENYŐ LÁSZLÓ, REICHARD PIROSKA, SÁGI MÁRTA: Versek

IRODALMI FIGYELŐ:

MÓRICZ ZSIGMOND: Új arcú magyarok (György Dezső versei) — KASSÁK LAJOS: A könyvről (Az új Révay-kiadások alkalmából) — TERSÁNSZKY J. JENŐ: Várnai Zseni: Im itt az írás — Simán Erzsébet: Nyugtalanság — KOMLÓS ALADÁR: Kelen László: A nyírfák dalolnak — M. POGÁNY BÉLA: Julien Benda: La Trahisons des Clercs

KÉPZŐMŰVÉSZETI FIGYELŐ

ELEK ARTUR: Kernstok Károly — RABINOVSZKY MÁRIUS: Az Új Művészek Egyesületének kiállítása — KASSÁK LAJOS: Két fiatal festő

FILMFIGYELŐ:

MARSOVSZKY MIKLÓS: A phonofilm — HEVESY IVAN: Feltámadás — Balogh Béla: Három kívánság

SZERKESZTŐSÉG: és KIADÓHIVATAL: Budapest VII., Lövölde-utca 31 Telefon J. 371—46
Megjelenik minden hó 1-én és 16-án
XXI. évfolyam 5. szám

FŐBIZOMÁNYOSOK: Csehszlovákiában Lipa könyvkiadóvállalat Bratislava, Sládkovicová ul. 11
Romániában Pallas könyv- és lapterj. váll. Cluj, Strada J. Ratiu A.
Jugoszláviában Literaria lap- és könyvt. váll. Mavro Heumann, Subotica

Előfizetési ár: negyedévre 10 pengő, 65 cseh kor., 300 lei, 100 dinár

1928 március 1

Ára 2 pengő — 12.50 cseh korona — 60 lei — 20 dinár

A vesztett háború, a forradalmak elbukása megrendítette az írót. A Nyugat 1920-as évfolyamában közölte regényét, melynek címe: Légy jó mindhalálig. Műve nem ifjúsági regény: Nyilas Misi alakjában a meghurcolt író emelte fel szavát mindenféle embertelenséggel szemben.

A 20-as évek elején Móricz egyedül maradt. Tétován kereste a válságsorozat után a megoldást, az utat, amelyen ki lehetne vezetni az országot a süllyedésből.

A Tanácsköztársaság bukásából azt a téves következtetést vonta le, hogy a forradalmi út járhatatlan, s rövid időre úgy vélte, hogy talán a volt uralkodó osztály egyes kiemelkedő tagjainak vezetésével sikerülhet a kút megtalálása. A történelmi múlt vizsgálatával szeretett volna választ találni a jelen kérdéseire.

Egy történelmi trilógia írásába kezdett Erdély címmel, s első kötete, a Tündérkert 1922-ben el is készült. A XVII. századi Erdély sorsát hasonlónak érezte saját korához. - Két fejedelemről szól a regény. Báthory Gábor jelképezi a merész álmokat: tündérkertté szeretné változtatni Erdélyt, de csak egy pusztuló országot hagy utódjára. Bethlen Gábor a nagy fejedelem, Báthorynak alkati-morális ellentétpárja. Szívós munkával megmenti az országot, s ő varázsolja Erdélyt tündérkertté.

A két fejedelemben a két történelmi út lehetőségeit mérte össze az író, s Bethlen mellett tett hitet. - A trilógia további részei: A nagy fejedelem (1927), A nap árnyéka (1934).

## *Úri muri (1927)*




A XVII. századi Bethlen Gábor példája is sugallhatta azt, hogy az uralkodó osztály tehetséges tagjaitól lehet esetleg várni az ország felvirágzását. A 20-as években - csaknem egy évtizedre - visszatért műveiben a dzsentri témája. (Más a Mikszáth-kori és a Móricz-kor dzsentri. Ez utóbbi már sokkal szélesebb társadalmi réteget jelöl.) Ezekben az években jutott el Móricz a polgári realizmus magaslataira.

Dzsentriregényei az uralkodó osztályból, az ún. "történelmi osztályból" való kiábrándulásának állomásait jelzik.

Legelső remekműve ebben a témában a Kivilágos kivirradtig (1924). Ez egyetlen éjszaka (1898. december 26., István-nap) hajnalig tartó duhajkodásában mutatja be különösen annak a fiatal úri nemzedéknek a felelőtlenségét, mely a 20-as években az ország vezetését magához ragadta. Az idősebbek iránt még él az íróban bizonyos rokonszenv, egy sajátos világ eltűnése miatti fájdalmas rezignáció.

Három év múlva született mag az Úri muri (1927). Az író kritikája már sokkal keményebb, bár ezt a regényét még nem a dzsentri "eltemetésének" szándékával írta. A regény politikai célja: ***"A magyarság legmagasabb társadalmi rétege ki fog pusztulni, hacsak nem akad prófétájuk, aki visszavezeti őket az építő munka felé."*** Ezt a hőst keresi Móricz, de rá kell döbbennie, hogy nincs prófétája: a dzsentri képtelen megújulni.

A regény a dzsentri tegnapját eleveníti meg: a cselekmény a millenniumi évben játszódik - június 7-én kezdődik -, de az a kép, amit rajzol egyenesen ráillik az 1920-as évekre is.

### *A REGÉNY PROBLÉMAKÖRE*

A cselekményt elindító jelenet már felveti a regény teljes problémavilágát: az unalmat, a sűrített semmittevést, s a mindezzel szembefeszülő, újat teremteni vágyó akarat tehetetlenségét.

A Berettyó és a Körös között elterülő - képzeletbeli - alföldi mezőváros s az azt övező tanyavilág a regény színhelye. Szereplői közül Szakhmáry Zoltán a legtehetségesebb, a tenni akaró hős: nagyratörő vágyai vannak.

Anekdotaszerű jelentből (A Sárga Rózsa kocsmában történő "vidám, délelőtti iddogálás".) indul a cselekmény: a négy napig tartó dáridó, ahol a napok is összemosódnak (olyannyira, hogy az író is keveri őket: pénteken indul a történet, s az ötödik napi hajnalt mégis vasárnapnak mondja). A derűs felszín mögött azonban ott tátonganak az élet nagy szakadékai. A történet csak ürügy a középbirtokosság pusztulásának bemutatására.

Az anekdota Móricznál szerkesztő elv lesz, a kompozíció egybefogásának és a jellemek ábrázolásának eszköze. Az anekdotázó urak ebben a regényben az anekdotákat ültetik át az életbe, ez szellemi tevékenységük.

### *A MAGYAR SIVATAG*

A vidám muri "Csuli" lakásán, majd este tanyáján fejeződik be. "Úri kastélya" egy vályogház, egyetlen szobával.

A tanyai epizód célja a nagy lehetőségek s a kiábrándító valóság szembeállítása. Csak a könyvvigéc "gróf" hajtogatja elképzelésit - az író álmait.

Az álomképpel szemben azonban ott feszül a "ráérünk" fölényes úri legyintése, a kultúrálatlanság s a riasztó gazdasági elmaradottság.

## *TRAGÉDIÁBA HAJLÓ SORSOK*

### *Szakhmáry Zoltán*

Csuli távozása után a társaság Zoltán tanyájára érkezik.

A regény főhőse Szakhmáry Zoltán más volt, mint a többiek: ő az egyetlen dzsentri, aki eszmél, akiben él a vágy, hogy felemelje "az új idők zászlaját". Ő lehetett volna a próféta, aki visszavezeti osztályát az építő munka felé.

Példát szeretne mutatni, de környezete nem érti meg, lehúzza magához, s meghiúsítja törekvéseit. Tisztelik, de különcnek is érzeik egyszerre.

Új törekvéseinek legádázabb ellenfele felesége, Rhédey Eszter.

Zoltánban azonban nemcsak az előremozdító erők működnek, szoros szálak kötötték osztályához is. Nemcsak kölcsönbérletre lett volna szüksége, hanem a kudarcok után is felkelni tudó akaratra is. S épp ez hiányzott belőle. Hiába magyarázza el Lefkovics, a zsidó bankár: "Nem megy az úgy, hogy egycsapásra el lehessen törölni annyi száz esztendőnek a hibáját. (...) dolgozni kitartóan, s meglesz az eredménye." Mindez nem hat már Zoltánra, mert nemcsak gazdasági csőd fenyegeti, hanem magánélete is kisiklik.

### *Rozika*

Zoltánt családi és szerelmi életének feloldhatatlan ellentétei roppantják össze. Szereti feleségét, gyermekeit, de nem tud elszakadni Rozikától, akinek szépsége egy ideje már életének legfőbb értelmét jelenti. Vele való kapcsolatát is csak környezete (a dzsentrivilág) hagyományain keresztül tudja elképzelni: hivatásos szeretőjévé teszi, s a lány jövőjét is egyetlen irányba tereli. A második dáridós éjszakán rádöbben: ennek a lánynak nincs lelke, kiölte belőle; ő már csak a szerelem hivatásos művelője. S amikor kiviszi Rozikát az urak közé, már ellökte magától s elpusztította élete nagy boldogságát is.

A dáridó közepette Rozika megkezdi "hivatása" gyakorlását: ugyanolyan szemekkel néz másra, mint "Zoltán bácsira".

A harmadik nap bekövetkező napfogytkozás világvégi hangulatában Zoltán életében minden összeomlik.

Felesége kilátogat a tanyára, ahol vad féltékenységében nekiesik a férjének, s összekarmolja arcát. Zoltán ekkor elmenekül a "családi pokolból", s a kaszinóba megy.

### *"A SZENT TŰZ"*

Ezen az éjjelen nemcsak Zoltánban, hanem mindenkiben feltör lelke mélyéből lerontott életének panasza. Ezek az emberek mindannyian tragédiáknak vértanúi. Mindenki mulat. s mindenki szenved.

Ebben a hangulatban Szakhmáry Zoltán is elveszíti minden reményét, hozzáidomul a többiekhez, s önmagának vallja be élete teljes csődjét: ***"Ha ő az eszét adhatná nekik. (...) paradicsomot lehetne ebből a határból csinálni. Semmi sem kellene hozzá csak lelkesedés. Még pénz sem. Ha ennyien összefognánk a pénz a legkisebb akadály volna. - És ő most abba fogja hagyni, s ő az egyetlen, aki elindul, mert csak most érzi, hivatása volt, hogy elinduljon... Ő is letört, kiesett, az élet rostáján kihullott, mint a fonnyadt szem. Vagy kivetették az ocsúval."***

Még néhány valóságos anekdota, aztán Vasgyúró Palya látja vendégül a megmaradt társaságot, majd Zoltán hívja meg őket a tanyájára egy utolsó, igazi úri murira. Fékeveszett, őrült táncba kezdenek.

Zoltán élete romján elkezdi énekelni az Ég a kunyhó, ropog a nád kezdetű nótát, majd egy nagyúri gesztussal felgyújtja tanyáját, s szíven lövi magát.

"Az Úri muriban még láng lobog, tragédiába hajlanak a sorsok, s Móricz maga is szánja a pusztuló dzsentri értékeket." /Czine Mihály/ A tűz azonban az író egyéni részvéte ellenére is szimbolikus: a rosszat emészti el, a pusztulót, azokat, "kik nem magvai a Jövőnek".

A nép, a dolgozó parasztság alig jelenik meg a műben, legfeljebb az elején (a kopoltyúsiak) és a végén (a csugariak). Úri tréfa, a muri egy része kijátszásuk, becsapásuk.

## *A VÉGELEGES SZAKÍTÁS*

Az Úri muri után következő regényeiben az író már egyre kevésbé látta tragédiának a dzsentri sorsát. A Rokonok (1932) a teljes kiábrándultság, a teljes illúzióvesztés regénye. A főhős, Kopjáss István egy alulról tehetségével feltörekvő dzsentri. De amint Zsarátnok főügyésze lesz megtagadja korábbi elveit, s csak saját karrierjével foglalkozik. Mikor rádöbben a kíméletlen igazságra, "meglövi" magát, de a regényből nem derül ki, hogy meghal. Móricz őt már nem emelte tragikus hőssé.

### *Barbárok (1931)*




A rokonokkal Móricz "kiírta" magából a dzsentritémát, többet nem foglalkozott vele. A 30-as években újra a nép problémái felé fordult.

Egyik legmegrendítőbb novellája a Barbárok (1931).

A novellában a dialógusok uralkodnak, az írói közlés a legszükségesebbekre szorítkozik, s ez tömörré, balladaszerűvé teszi az elbeszélést. - Hiányzik a korfestés is: Csak sejthetjük, hogy az író a jelenről beszél. Móricz nem éli bele magát szereplői lelkivilágába, nem magyarázza az eseményeket: látszólag közömbösen, riporteri módon közli a puszta tényeket.

Ez a kultúra alatti, babonás világ termelhette ki azt a kannibál erkölcsöt, amellyel a veres juhász, s a másik "vadember" agyonveri Bodri juhászt, 12 éves kisfiát s a kutyájukat. Nem a szegénység a gyilkosság oka, hanem a rablás, a vagyonszerzés ősi, történelem előtti módja. A veres juhász megengedhetőnek tartja, hogy a másikat megölje háromszáz juháért és két szamaráért.

A novella három része a drámai események három "felvonása". Ritmikusan változik az időtartam is. Az első és az utolsó rész pár óra, a középső több mint egy évet ölel fel.

A második rész bizonyítja, hogy az évezredes elmaradottság nem szükségképpen szül emberevő erkölcsöket. Bodri juhász nem volt kannibál. Felesége végül a népmesék lehetetlent is legyőző hőseként keresi férjét és fiát. S ebben a részben az író is a népmesék ritmikus stílusfordulatait használja fel.

Az önfeláldozó hűség hajtja végig a pusztákon a feleségét, addig míg a hó le nem esett. Ekkor hazatér, de tavasszal ismét nekivág.

A harmadik rész a vizsgálóbiztos vallatása. Ez a rész csupa drámai párbeszéd. A veres juhászra sereg lopás, gyilkosság igazolódott, de a Bodri juhász megölését nem vállalja. Sejti ez volt élete legaljasabb bűne, s makacsul tagad. Nincs bizonyíték, nincsenek tanúk (lehet, hogy a másik "vadembert" is megölte), nem lehet rábizonyítani semmit.

A bíró lassan mondja a távozó ember után: ***"Barbárok"*** Megállapítása megrendítően igaz.

Az irodalomtörténet kétféleképpen ítéli meg a bíró kijelentését.

Az egyik felfogás értetlenséggel vádolja a bírót mint az uralkodó osztály képviselőjét: elmarasztaló ítélete azt tükrözi, hogy az ország vezetői gyűlölettel állnak szemben a szegény emberekkel, s nem hajlandók tudomásul venni, hogy sorsukért végső soron ők a felelősek.

Mások viszont másképpen vélekednek: A vizsgálóbíró nem osztályellentétet fejez ki megállapításával. Vallatásában nincs fölényes gőg. Ugyanolyan nyelven beszél, ugyanazokat a kifejezéseket használja, mint a veres juhász. Nagyon jól ismeri a pusztai emberek lelki világát. Ezt bizonyítja az a mesterfogása is, hogy a rézveretes szíjat a kilincsre akasztja, s így töri meg a makacs rablógyilkost. Ítélete tárgyilagos, igaz, nem az indulat szülte, inkább a szomorúság, s megegyezik az író véleményével.

A cím nemcsak a "vademberekre", hanem a novella többi szereplőjére is vonatkozik. Bodri juhász és családja is "barbár" viszonyok közt élt, s mégsem veszett ki belőlük az emberség. Éppen ezért érezzük őket rokonszenvesnek, ezért keltik fel mélységes sajnálatunkat.

Ha felelősöket keresünk a lélektorzulásért, az ezeréves mozdulatlanságot okolhatjuk leginkább, amelyről az Úri muriban is szó volt.

Barbárok címmel 1932-ben novellás kötetet jelentetett meg Móricz. Több olyan elbeszélése is van ebben, mely a nép kultúrálatlanságának hatásáról szól (pl.: A kondás legszennyesebb inge).

A 30-as évek regényeiben a parasztprobléma megoldási útját kutatta, a népi magatartás kétféle lehetőségét vizsgálta. A boldog ember (1935) hőse, Joó György, szorgalmas, sorsába belenyugvó kisparaszt, aki semmire sem vitte a két világháború között. A Rózsa Sándor-regényekben a történelemhez fordult az író, s a betyárban a nép érdekeiért fegyvert fogó, lázadó parasztot mintázta meg. A tervezett trilógiából csak két rész készült el (a második kötet is csak félig kész), mert alkotása közben az író váratlanul meghalt (1942).

